

OVERIJSEL

INHOUD

PROVINCIE OVERIJSSSEL GEEFT HET VOORBEELD! - 3

Inventariseren
 Provinciale steun
 Betrekken van jongeren
 Erfgoedzorg
 Provinciaal erfgoedbeleid

BLOEMENCORSO SINT JANSKLOOSTER - 5

Duizenden vrijwilligers
 Proppencorso
 Provinciale steun

BLOEMENCORSO VOLLENHOVE - 7

Corso kriebels
 Onderstellen en bloemen
 Frommelcorso
 Promoten van de traditie

BOVENSTEM ZINGEN BIJ DE PSALMEN IN GENEMUIDEN - 10

Dynamische tweede stem
 Ruggengraat

DIEPENHEIMSE SCHUTTERIJ - 12

Schuttersfeest
 Lespakket en schoolbezoeken
 Bijdrage provincie Overijssel

HANDMATIG KLOMPEN MAKEN ENTER - 15

Draagbare klompen maken
 Europese Promotiedagen
 Bijdrage provincie

MIDWINTERHOORN BLAZEN IN TWENTE - 18

Advent
 Jeugdtoernooi
 Film

NACHTWACHT OOTMARSUM - 21

Völ heil en zèègn
 Nachtwacht
 Vuurwerk
 Kleinschalig

PAASGEBRUIKEN OOTMARSUM - 24

Eens poaskearl, altijd poaskearl
 Stichting
 Website en film

PAASVUUR EN BURGEMEESTER IN BUURTSCHAP NEDERLAND - 27

Sociale cohesie
 Vergunning

PAASVUUR ESPELO - 29

Het vuur
 Juniorkarren

PERKAMENT MAKEN IN WIERDEN - 32

Geit of kalf
 Opvolger vinden
 Onderwijs

PINKSTERBRUIDJES BORNE - 35

Rosa en pinksterblommen
 Belevingsevenement

SIGAREN MAKEN IN IJSSELMUIDEN - 38

De Nederlandse sigaar, de Cubaan en
 de Dominicaan
 Doe-het-zelf kist
 Film

STAPHORSTER STIPWERK - 40

Kraplappen en mutsjes
 Vakopleiding
 Eigentijds

KENNISCENTRUM

IMMATERIEEL ERFGOED

NEDERLAND

Hoeflerlaan 4
 6816 SG Arnhem
 (026) 357 61 13

info@immaterieelerfgoed.nl
 immaterieelerfgoed.nl

Tekst: EMzovoort tekst en project

Eindredactie: Ineke Strouken,
 Elise Meier

2017

© Kenniscentrum Immaterieel
 Erfgoed Nederland

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt worden, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

PROVINCIE OVERIJSSSEL GEEFT HET VOORBEELD!

De provincie Overijssel is een goede plek voor immaterieel erfgoed. Niet alleen zijn er nog veel levende tradities in Overijssel, ook heeft de provincie vanaf de ondertekening van het UNESCO-verdrag ter Bescherming van het Immaterieel Cultureel Erfgoed door Nederland er alles aan gedaan om zijn immaterieel erfgoedgemeenschappen te ondersteunen en te stimuleren. Sterker nog, Overijssel is een uitstekend voorbeeld van hoe een (provinciale) overheid beleid kan maken voor immaterieel erfgoed.

INVENTARISEREN

Overijssel liet als eerste provincie zijn immaterieel erfgoed inventariseren om een goed overzicht te hebben van welke tradities er zoal leven, wat deze inhouden, en waar en door wie ze beoefend worden. De variatie aan immaterieel erfgoed is verbluffend: van paasgebruiken tot midwintertradities, van ambachten tot kunsten en van herdenkingen tot optochten. Zo kunnen we nog wel even doorgaan. Inmiddels staan er 14 Overijsselse tradities op de Nationale Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed in Nederland, deze zijn allemaal in deze brochure beschreven.

PROVINCIALE STEUN

Belangrijk bij immaterieel erfgoed is het levend houden, dus het aanpassen aan de tijd, van tradities en het doorgeven aan de volgende generaties. Helaas is juist dat laatste punt bij veel immaterieel erfgoed de achilleshiel. Dit is een overeenkomst die in bijna alle erfgoedzorgplannen terug te vinden is. Het borgen van immaterieel erfgoed, het ervoor zorgen dat de traditie stevig verankerd is in de gemeenschap, is een essentieel onderdeel. De provincie Overijssel heeft dat al vroeg ingezien en is de immaterieel erfgoedgemeenschappen die hun traditie op de Nationale Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed plaatsten te hulp geschoten in de vorm van vouchers van € 5.000 om te helpen bij de uitvoering van de erfgoedzorg.

Veel gemeenschappen waren blij verrast door dit provinciale initiatief. Lang gekoesterde plannen konden ineens versneld uitgevoerd worden. Opvallend is de zorgvuldigheid waarmee er is omgegaan met de provinciale steun. Er werd gewikt en gewogen waaraan het besteed ging worden en het is ongelooflijk hoeveel men met het geld voor elkaar kreeg. In enkele gevallen

is de steun zelfs afgeslagen, omdat het 'niet nodig was'. En met recht. Ook de twee tradities die geen voucher wilden – de Nachtwacht in Ootmarsum en het Paasvuur en Burgemeester in buurtschap Nederland – hadden daarvoor goede redenen.

BETREKKEN VAN JONGEREN

De meeste tradities hebben de provinciale steun gebruikt voor het bereiken, betrekken en vast-

houden van jongeren bij de traditie. De manieren waarop variëren: van het vernieuwen van de kuip voor het kuipsteken, het gratis aanbieden van onderstellen en bloemen voor de kindercorso; de aanschaf van gereedschap en materialen om toekomstige ambachtslieden op te leiden, tot het vernieuwen van de website. Het digitale tijdperk heeft ook zijn intrede gedaan in de wereld van het immaterieel erfgoed. En dat is logisch, want een van de kenmerken van immaterieel erfgoed is dat het met de tijd meegaat.

ERFGOEDZORG

De vrijheid die de gemeenschappen hebben gekregen bij de besteding van de provinciale

steun heeft ervoor gezorgd dat de mensen zelf zijn gaan nadenken over de mogelijkheden en dat ze heel weloverwogen voor goede toepassingen hebben gekozen. Uiteraard moesten zij dit wel verantwoorden, waarbij het doel gekoppeld moest zijn aan het erfgoedzorgplan. Het resultaat is: nóg meer betrokken en enthousiaste mensen, van álle leeftijden en een goede worteling in de lokale gemeenschappen.

Een kleine kanttekening is hier wel op zijn plaats. Een aantal gemeenschappen loopt bij de uitvoering en voortzetting van zijn traditie aan tegen problemen, die niet met geld op te lossen zijn en veel te maken hebben met juist de overheid. Het

verkrijgen van vergunningen wordt een steeds groter probleem. Of het nu is voor het houden van een vreugdevuur of de wirwar van vergunningen die tegenwoordig nodig zijn voor een festival, het regelen van vergunningen is voor de gemeenschappen, die over het algemeen bestaan uit welwillende vrijwilligers, een vak apart aan het worden. Het zou mooi zijn als ze daarin ook wat meer steun en advies zouden krijgen.

PROVINCIAAL ERFGOEDBELEID

Al met al is dit initiatief van de provincie Overijssel een mooi voorbeeld van provinciaal erfgoedbeleid, dat best nagevolgd mag worden door andere provincies en gemeenten. Het resultaat is hoopgevend voor alle andere gemeenschappen die worstelen met het bereiken van nieuwe leden of het doorgeven aan de volgende generatie. Sommige tradities zijn heel ver met de uitvoering van hun erfgoedzorgplannen en zouden kunnen dienen als goed voorbeeld voor andere tradities, elders in het land. Daarom zijn wij heel blij dat de provincie Overijssel voortgaat met het ondersteunen van de immaterieel erfgoed gemeenschappen en hopen wij dat ook andere provincies en gemeenten dit voorbeeld gaan volgen.

Ineke Strouken

Directeur

Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland

De bloemencorso van Sint Jansklooster is ooit ontstaan ter ere van koningin Wilhelmina. Tegenwoordig rekent de corso zich tot de drie grootste corso's van Nederland. Marten Heetebrij, voorzitter van de organiserende Christelijke Oranjevereniging Sint Jansklooster, vertelt over de corso en de toekomstplannen.

BLOEMENCORSO SINT JANSKLOOSTER

De jeugdcorso is een goede manier om kinderen aan te steken met de corso-koorts.

DUIZENDEN VRIJWILLIGERS

Elk jaar is het in Sint Jans klooster en de kleinere plaatsen in de wijde omtrek op de derde vrijdag van augustus feest. Al tachtig jaar lang vindt dan de bloemencorso plaats. De hele gemeenschap helpt op de een of andere manier mee door het ontwerpen of bouwen van de corsowagens, het prikken van bloemen, het verzorgen van koffie en broodjes, tot aan het oppassen op de (klein-) kinderen aan toe.

Het gebruik is ooit ontstaan om de verjaardag van koningin Wilhelmina te vieren. De Christelijke Oranjevereniging Sint Jans klooster organiseerde vanaf de jaren twintig van de vorige eeuw jaarlijks een optocht van schoolkinderen in versierde wagens door het hele gebied die eindigde op

het feestterrein. Daar kreeg iedereen een maaltijd en werden er kinderspelletjes georganiseerd. 's Avonds was er nog een groot feest.

In de loop van de jaren is de optocht uitgegroeid tot de grote

De proppencorso voor leerlingen van groep 6, 7 en 8 is een aanloop voor de grote corso.

bloemencorso van nu waar duizenden vrijwilligers aan meedoen. De mensen blijven ervoor thuis om de wagens te bouwen. Officieel begint het bouwen van de wagens in april. Maar de corsomensen zijn er in feite het hele jaar mee bezig, want als de corso net geweest is beginnen ze alweer na te denken over het ontwerp voor het volgende jaar. Als je bedenkt dat in twee, drie dagen vele miljoenen dahlia's op de wagens geprikt worden door circa 1900 inwoners, dan begrijp je dat iedereen meedoet: van familie, vrienden en bekenden tot oud-inwoners die ervoor terugkomen.

PROPPENCORSO

Wij willen graag onze traditie overdragen op de jeugd. De corso geniet een grote populariteit, maar helaas ligt dat met de jeugdcorso iets moeilijker. De jeugdcorso was traditioneel op de donderdag vóór de vrijdag van de grote corso. De kinderen moesten zelf betalen voor de onderstellen van de wagens en voor de bloemen. We vinden het belangrijk dat de kinderen al jong kennis maken met het bouwen, want dan groeien ze er vanzelf in. Daarom hebben we besloten om onze aandacht op hen te richten.

De bijdrage van de provincie Overijssel heeft ons daarbij geweldig goed geholpen, het was letterlijk een grote steun in de rug. Daardoor konden we al snel met de uitvoering van onze plannen beginnen. We hebben de jeugdcorso nu een eigen datum gegeven, op de derde zaterdag in september. Dan is het echt een apart evenement

en krijgen ze meer aandacht. We hebben het geld van de provincie gebruikt om de kinderen gratis onderstellen en voor een deel ook bloemen ter beschikking te stellen. We hopen dat we in de toekomst door sponsoring de bloemen helemaal gratis kunnen aanbieden.

We hebben ook meer categorieën voor prijzen ingesteld en betrekken actief basisscholen erbij. Op sommige scholen is er de proppencorso, waar op een schaal van 1 op 100 wagens met propjes crêpepapier versierd worden. Dit is voor de groepen 6, 7 en 8. De organisatie is er bewust bij aanwezig en looft ook prijzen uit om de kinderen te stimuleren mee te doen.

PROVINCIALE STEUN

De plannen waren er al, maar de provinciale bijdrage stelde ons in de gelegenheid om het nu al uit te voeren. In 2016 zijn we hiermee begonnen. In dat jaar waren er nog niet meer deelnemers bij de jeugd, maar wel meer en grotere wagens. We hopen op een sneeuwbaaleffect, dat er ook meer vriendjes mee gaan doen.

We zijn nu ook aan het organiseren dat er meer jeugdmuziekcorpsen uit de omgeving meedoen tijdens de jeugdcorso. Na afloop van de rondgang is er een tentoonstelling en een festivaltent op het festivalterrein met dezelfde avond een prijsuitreiking. We zijn nog volop bezig met het uitvoeren van de plannen. Zo hopen we dat de jeugd al jong de smaak te pakken krijgt zodat de traditie voortgezet wordt.

Overijssel zegt het met bloemen, er worden in verschillende plaatsen bloemencorso's gehouden, waarvan sommige vlakbij elkaar liggen. Dat doet echter niets af aan de populariteit van de evenementen en het enthousiasme waarmee de inwoners elk jaar bezig zijn om een mooi spektakel neer te zetten. Han Knol, voorzitter van de Vereniging voor Volksvermaak Vollenhove (VVVV), vertelt hoe ze daar de jeugd enthousiast maken.

BLOEMENCORSO VOLLENHOVE

De groep 't Jakan Kids gooide hoge ogen met hun creatie in de kindercorso Vollenhove 2015.

CORSO KRIEBELS

De bloemencorso van Vollenhove vindt altijd plaats op de laatste zaterdag van augustus. Eigenlijk is het een hele feestweek met nog veel meer leuke activiteiten, maar de corso is het belangrijkste. De bloemencorso in de huidige vorm is ontstaan rond 1967. Van generatie op generatie wordt het bouwen van praalwagens overgedragen en zorgt voor sociale verbondenheid. De meeste inwoners van Vollenhove zijn wel op de een of andere manier betrokken bij het evenement. Zodra de feestweek begint krijgt iedereen de kriebels.

De corso is ontstaan doordat in 1905 een aantal inwoners van Vollenhove het initiatief nam voor het oprichten van de VVVV. Zij wilden de bevolking een alternatief bieden voor de jaarlijkse kermis, die vaak uitmondde in overmatig drankgebruik en ongeregelheden. De feestelijkheden, die op de toenmalige Koninginnedag werden gehouden, omvatten volksspelen en groots opgezette drama's.

In de vijftiger jaren kwam daar een optocht bij van allerlei allegorische voorstellingen op boerenwagens. Daaruit is de huidige corso

voortgekomen dat nu vrijwel uitsluitend uit praalwagens bestaat die zijn versierd met pompoendahlia's, soms wel meer dan 300.000 per wagen. De laatste jaren worden de wagens meer en meer omgeven door een decor van muziek en figuranten, passend bij het thema van de wagen. De stoet praalwagens wordt afgewisseld door muziekkorpsen.

De VVVV organiseert meer festiviteiten door het jaar heen en heeft 5000 leden met een bestuur van dertien mensen. Over populariteit hebben we dus niet te klagen. Toch blijven wij onze energie steken in het bekend maken van de corso bij de jeugd en hen te motiveren mee te doen aan het frommel- en kindercorso. Je moet er jong mee beginnen om te weten wat het werken voor een corso is en om de smaak te pakken te krijgen.

ONDERSTELLEN EN BLOEMEN

De kindercorso wordt gehouden op de ochtend voor de corso en is voor kinderen vanaf twaalf jaar. Wij zijn de laatste jaren heel actief geweest in het promoten van de kindercorso. We werken samen met de zogenaamde Brede School in Vollenhove, waar de basisscholen onder vallen. Met een deel van de bijdrage van de provincie Overijssel hebben we zes nieuwe onderstellen kunnen kopen, die we gratis aan de kinderen beschikbaar stellen. We hebben ze ook gratis bloemen kunnen geven. De kinderen versieren op school een aantal wagens op basis van een thema. Hierdoor hebben er het afgelo-

Voor de frommelcorso in Vollenhove werd vorig jaar een heuse catwalk gemaakt om alle creaties te vertonen.

pen jaar al meer wagens meegedaan aan de kindercorso. Wij hopen dat op deze manier enthousiaste kindergroepen over een paar jaar uitgroeien tot nieuwe corsogroepen.

FROMMELCORSO

Wij begeleiden de beginnende jeugdgroepen ook met een eigen locatie waar ze kunnen bouwen, we houden daar toezicht, geven advies en hulp. We bieden ook een lascursus aan en ze mogen gereedschap gebruiken. Dat loopt wel goed. We zijn verder begonnen met de frommelcorso voor de hele jonge kinderen, ook samen met de Brede School. Daarvoor stellen we kleine wagentjes beschikbaar, die de kinderen versieren met propjes crêpepapier. We hadden de eerste keer een deel van de sporthal afgehuurd, maar er kwam zo veel publiek op af, dat we het volgende jaar de hele sporthal hebben gehuurd.

De winnaar van de frommelcorso 2016, de groep Power 2016 met The Lion King.

Het ontbreekt ook bij de kindergroepen niet aan de nodige fantasie, dat blijkt wel uit de praalwagens van de kindercorso. Hier de wagen Trick or Treat van de groep V-Power.

Er is nu ook een catwalk gebouwd waar de wagentjes overheen rijden en meer verlichting. De kinderen verkleden zich ook in kleding die bij het thema past. Na afloop zijn er prijzen en is er een wagenbouwersfeest, net als bij de grote corso. We hopen dat de kinderen zo sneller de stap naar de kindercorso en uiteindelijk de grote corso maken. Het is nu nog te vroeg om te zeggen of dat effect heeft, maar de frommelcorso is wel heel populair, ook bij de ouders en familieleden die komen kijken.

PROMOTEN VAN DE TRADITIE

Dit loopt allemaal wel goed, de bijdrage van de provincie Overijssel is daaraan heel goed besteed. Andere bedreigingen voor de corso kunnen moeilijker met geld opgelost worden. We hebben een tekort aan goede bouwlocaties voor de jeugd en het is soms moeilijk om docenten van de basisschool warm te krijgen voor medewerking als ze niet uit de regio komen. Dan vinden ze de corso minder belangrijk. Er komen in Vollenhove ook steeds meer mensen van buitenaf wonen, waarvoor datzelfde geldt. Daarom is het zo belangrijk dat wij als VVVV actief blijven in het promoten van de traditie.

BOVENSTEM ZINGEN BIJ DE PSALMEN IN GENEMUIDEN

Bovenstem zingen leeft in alle leeftijdsgroepen. Om dit zo te houden wordt er in Genemuiden een speciale stichting opgericht.

Op zondagen klinkt er bijzonder gezang uit de kerken van het Zwartewaterstadje Genemuiden. Waarin een kleine stad groot kan zijn. Sinds het Bovenstem zingen bij de psalmen op de Nationale Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed staat, is deze manier van zingen aan een ware opmars door Nederland bezig. Jan Roetman, voorzitter van het Christelijk Genemuider Mannenkoor Stereo, vertelt erover.

DYNAMISCHE TWEDE STEM

Het zingen van een bovenstem bij psalmen is een gevoelsmatige tweede melodie boven de oorspronkelijke melodie. Deze tweede melodie is altijd hoger. In het verleden zijn er veel mensen bezig geweest om de bovenstem op te schrijven, er is zelfs een notenschrift ontwikkeld. Persoonlijk vind ik dat de bovenstem iets dynamisch is en ook moet blijven. Het ontwikkelt zich, is aan verandering onderhevig. Sommige mensen zien dat overigens anders.

Sinds het bovenstem zingen bij de psalmen in Genemuiden op de Inventaris Immaterieel Erfgoed staat is deze wijze van zingen én het zingen van psalmen in de belangstelling komen

In Genemuiden is het bovenstem zingen elke zondag te horen in vier kerken, zodat de hele gemeenschap veel in aanraking komt met de traditie. Nieuwe leden zijn nodig om dit te kunnen voortzetten.

te staan. Het leeft weer helemaal in Genemuiden, niet alleen in kerken, ook op scholen en in zangverenigingen. Daarnaast zijn er sindsdien in heel Nederland bovenstemzanggroepen opgericht. Daar had ik al een beetje op gehoopt en het doet mij erg deugd.

Christelijk Genemuider Mannenkoor Stereo heeft ervoor gezorgd dat bovenstem zingen als immaterieel erfgoed erkend is, maar het repertoire van het koor is veel breder. Stereo zingt niet alleen psalmen met bovenstem, maar heeft daarnaast ook een ruim ander geestelijk repertoire. Wij proberen dat uit te dragen in ons beleid. Mannenkoor Stereo geeft tussen de tien en dertien concerten per jaar, waarbij we een à twee psalmen met bovenstem zingen. Veel mensen uit het publiek zijn dan overigens tot tranen toe geroerd.

RUGGENGRAAT

Wat wij vooral willen is jongeren bereiken. Het is niet zo dat er geen jongeren in ons koor zitten. We hebben ruim 140 leden van wie de leeftijd varieert bij wijze van spreken van veertien tot negentig jaar. Veel mensen blijven hun hele leven lang lid, dus de gemiddelde leeftijd is wel hoog. Om jongeren te blijven bereiken moet er veel energie en aandacht gestoken worden in een aantal zaken.

Daarom hebben we besloten om met de bijdrage van de provincie Overijssel onder andere een nieuwe stichting op te richten die zich daarmee

bezig gaat houden, uiteraard in nauw overleg en samenwerking met Mannenkoor Stereo. Dat wordt als het ware de ruggengraat die nodig is voor het borgen van het bovenstem zingen. Dit is de Stichting tot Behoud en ter Bevordering van de Bovenstem.

Taken waarmee de nieuwe stichting zich zal gaan bezighouden zijn bijvoorbeeld het maken van een lesbrieven en een nieuw boek over de bovenstem voor jong en oud. In dat boek moet onze toekomstvisie duidelijk naar voren komen. Wellicht kunnen we er ook een CD met een selectie van de mooiste bovenstempsalmen bij doen. We zijn nog aan het dagdromen over een dvd, misschien komt die er ook ooit.

De financiële onderbouwing is nog niet helemaal rond, we wachten momenteel nog op groen licht van andere instanties. Maar de bijdrage van de provincie Overijssel is een hele mooie steun. We zijn ook nog bezig met het vinden van de juiste bestuursleden voor de nieuwe stichting. Het is belangrijk dat deze dicht bij de jongere generatie staat. Het grote voordeel van onze traditie is dat deze wekelijks uitgeoefend wordt. Elke zondag wordt er in drie tot vier kerkgebouwen bovenstem gezongen, wat beluisterd wordt door circa vierduizend mensen. Dat is toch wel iets anders dan een traditie die maar een keer per jaar mee te maken is.

DIEPENHEIMSE SCHUTTERIJ

Rondom de stad Diepenheim liggen tal van kastelen en havezaten, die allemaal nog particulier bewoond worden. Van oudsher hadden deze kastelen eigen schutterijen, maar die dagen zijn allang voorbij. Sinds 1923 heeft de stad zelf een schutterij, die vooral een ceremoniële en sociale functie heeft. Ton Floor, secretaris van de Diepenheimse Schutterij vertelt over deze populaire traditie in het oude stadje.

De bielemannen van de Diepenheimse Schutterij hebben sinds kort nieuwe, leren schorten die door de provinciale steun aangeschaft konden worden.

De Diepenheimse Schutterij heeft niet te klagen over een tekort aan jonge leden. Toch is het belangrijk dat daar aandacht aan besteed blijft worden.

het koningspaar en het jeugdkoningspaar. De schutterij gaat langs drie kastelen in de buurt waar ze onthaald worden door de bewoners. Op het bordes van het oude gemeentehuis staan de burgemeester en wethouders van de gemeente Hof van Twente om eer te bewijzen.

Na het uitrukken zijn er allerlei feestelijke activiteiten, zoals het koningsschieten waarbij pijpjes geschoten moeten worden met een luchtbuks en het kuipsteken waarbij een kuip met water geraakt moet worden. Uiteindelijk wordt aan het einde van die dag het koningspaar gekroond. Elke dag is er ook feest met optredens in de feesttent.

Het uitrukken van de Diepenheimse Schutterij en het Schuttersfeest hebben niet te klagen over

SCHUTTERSFEEST

In het laatste volle weekend van september vieren we in Diepenheim drie dagen lang het Schuttersfeest, op vrijdag, zaterdag en zondag. De zaterdag is de belangrijkste dag met het uitrukken van de Diepenheimse Schutterij. Een week eerder is Klepperderk al rond geweest met de klepper om overal aan te kondigen dat het schuttersfeest eraan komt. Dat is eigenlijk het officiële begin. Alle mensen die komen luisteren naar deze stadsomroeper krijgen ook een borrel aangeboden.

Het Schuttersfeest zelf begint op vrijdag met activiteiten voor kinderen en senioren en een feest in de feesttent. Op zaterdag is dan de grote optocht van de schutterij met de harmonie,

Ook de kostuums hebben een make-over gekregen en kunnen weer jaren mee.

populariteit. Ongeveer tachtig procent van de mensen die lid kunnen zijn in Diepenheim, is lid. Wel is het soms wat lastig om bestuursleden te vinden. We bieden ook de mogelijkheid aan jongeren om aspirant-lid te worden met allerlei voordelen, zodat de drempel om lid te worden op hun zestiende wat lager is.

LESPAKKET EN SCHOOLBEZOEKEN

We beseffen dat het belangrijk is om ons te richten op kinderen en jongeren om voldoende leden te blijven houden, ook in de toekomst. Met de bijdrage van de provincie Overijssel hebben we onze website en logo vernieuwd en blijven daar continu mee bezig om jongeren te blijven trekken. Ook hebben we een lespakket voor groep acht van de basisscholen gemaakt en gaan er op vrijdagmiddagen enkele leden van de schutterij naar school om daarover te vertellen. Vaak zijn de kinderen heel geïnteresseerd, dat is leuk om te zien.

Een week voor het Schuttersfeest is het feest voor de jeugd met twintig spellen. De winnaars daarvan worden tot jeugdkoning en -koningin gekroond. Ze mogen dan in kostuum mee in de optocht de week erop. We proberen via onze website en sociale media de jeugd te bereiken. Wij hebben ook een informatieboekje uitgebracht.

BIJDRAGE PROVINCIE OVERIJSEL

Andere zaken die we met de bijdrage van de provincie Overijssel hebben gedaan zijn het ver-

Leden van de Diepenheimse Schutterij bezoeken regelmatig de basisscholen in de buurt om te vertellen over hun traditie, aan de hand van een lespakket.

beteren van de kostuums en het aanschaffen van echte leren schorten voor de bielemannen. Via contacten met schutterijen in Limburg zijn we aan een goed adres gekomen voor de schorten waarin ook ons logo is gestanst. De bielemannen zien er nu heel mooi uit. We hebben ook het kuipsteken compleet gerenoveerd. Enkele leden van de schutterij hebben zelf de baan geëgaliseerd en opnieuw betegeld, de kar vernieuwd, het ophangstelsel verbeterd en een mooie kas-teelpoort-achtige constructie rondom het geheel

gemaakt. Dat is het voordeel van een ruim ledenbestand: we hebben altijd wel mensen die zelf de handen uit de mouwen kunnen steken.

We hebben nog niet de hele subsidie gebruikt, want we willen goed nadenken waaraan we het willen besteden. Bij het kuipsteken zagen we meteen al effect van de modernisering, want we hadden twintig extra deelnemers. Of het werkelijk daardoor kwam is natuurlijk de vraag, maar het was wel opvallend.

Het dorp Enter huisvest al ruim veertig jaar lang de enige opleiding handmatig klompen maken die Nederland rijk is. De klomp is internationaal gezien nog steeds een van de symbolen van Nederland, hoewel bijna geen klompenmaker meer kan leven van zijn of haar handmatig gemaakt schoeisel. Hoe de traditie van handmatig klompen maken levend gehouden en doorgegeven wordt, vertelt Albert Bouwmeester, voorzitter van Enters Erfgoed.

Om het ambacht van handmatig klompen maken te behouden voor de toekomst is het belangrijk om nieuwe generaties te bereiken zoals op de Europese Promotiedagen Handmatig Klompenmaken, hier in 2016 te Enter.

HANDMATIG KLOMPEN MAKEN ENTER

De Stichting Enters Erfgoed organiseert tal van activiteiten voor de jeugd, van workshops klompen maken tot wedstrijden waarbij de schooljeugd klompen mag versieren.

DRAAGBARE KLOMPEN MAKEN

Het handmatig klompen is in feite het bewerken met de hand van een stuk hout met allerlei gereedschap tot een draagbare klomp. De basis start bij het uitzoeken van een goede boom met het juiste hout, het hakken, zagen en kloven van dat hout tot een zogenaamde bol. Vervolgens wordt de buitenkant gesneden en de binnenkant uitgeboord tot de juiste vorm bereikt is. Ten slotte wordt alles gladgemaakt en soms wordt de buitenkant nog besneden of beschilderd.

Er zijn tientallen verschillende soorten en vormen klompen, afhankelijk van de plaats, regio of de functie waarvoor de klomp bestemd is.

Verder zijn er mannen-, vrouwen- en kinderklompen. Sinds de jaren twintig van de vorige eeuw wordt het handmatig klompen maken bijna niet meer professioneel uitgeoefend. In Nederland is er momenteel nog een handvol mensen die het handmatig klompen maken zodanig beheerst dat ze draagbare klompen kunnen maken.

In de Enterse economie van de negentiende eeuw was het klompen maken heel belangrijk. Er woonden meer dan driehonderd klompenmakers, vaak boeren die het als (winterse) bijbaan deden.

Redenen hiervoor waren waarschijnlijk dat er genoeg bruikbaar hout in de buurt beschikbaar was en via de Regge was er ook transport voor de handel mogelijk. Naast Enter zijn er ook in Noord-Brabant enkele klompendorpen. In 1976 is in Enter een opleiding handmatig klompen maken opgericht.

Een sterk punt van het klompen maken is de functie die de klomp internationaal heeft als een van de symbolen van Nederland. Knelpunten zijn het geringe aantal handmatig klompenmakers,

weinig docenten en nauwelijks interesse bij de jeugd om het vak te leren. Andere knelpunten zijn dat het gereedschap niet meer gemaakt wordt en dat het aantal mensen dat op klompen loopt sterk is afgenomen.

EUROPESE PROMOTIEDAGEN

In 2016 bestond de Enterse opleiding veertig jaar. Dat jubileum hebben wij aangegrepen om groots uit te pakken. Samen met de jaarlijkse paardenmarkt en braderie op de tweede donderdag in de bouwvakvakantie hebben wij het evenement de Europese Promotiedagen Handmatig Klompenmaken in Enter georganiseerd. Daar is een deel van de bijdrage van de provincie Overijssel voor gebruikt. Het evenement kostte uiteraard veel meer, dus we hebben ook andere subsidies en fondsen benaderd.

De rest van de provinciale bijdrage is gebruikt voor de schoolprojecten. Voor de promotiedagen zijn 900 paar klompjes versierd door de kinderen van alle basisscholen in de buurt en tentoongesteld in Enter. Verder hebben we voor eerstejaarsleerlingen van de ROC Reggesteyn een snuffelstage georganiseerd en bieden we aan tweedejaars leerlingen houtbewerking een officiële stagemogelijkheid in onze opleiding handmatig klompen maken.

De promotiedagen waren een groot succes. Op de eerste dag, de donderdag, was er heel veel publiek, en op de vrijdag daarna hadden we vooral heel veel geïnteresseerde mensen. Er

waren dertig klompenmakers, waaronder ook enkele uit Duitsland, België en zelfs Engeland. Tijdens die dagen is ook het certificaat van de plaatsing op de Nationale Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed opnieuw uitgereikt, wat ook de nodige media-aandacht trok. Een aantal stichtingen en verenigingen die zich bezighouden met het handmatig klompen maken heeft zich toen gecommitteerd om zich gezamenlijk in te zetten voor de borging. Sindsdien hebben we acht nieuwe aanmeldingen voor klompen maken gekregen, waardoor we een tweede groep gestart zijn.

Verder is onze doelstelling om de opleiding breder uit te rollen door heel Nederland. Te denken valt aan de Zaanse Schans en Noord-Brabant. Onze hoofddocent is momenteel bezig met een boek over klompen maken voor docenten, dat naar verwachting in 2017 klaar zal zijn. Ten slotte werken we hier in de buurt ook samen met een plaatselijk publiekprivaat landschapsproject om het Enterse Reggedal opnieuw in te richten. Met als doel om genoeg geschikt hout te hebben voor toekomstige klompenmakers wordt er een populierenbos aangelegd dat door klompenmakers onderhouden wordt.

BIJDRAGE PROVINCIE

Al met al zijn er genoeg plannen. De bijdrage van de provincie hebben we goed besteed en we zijn als stichting heel blij met het resultaat van alle projecten en evenementen. Vooral over de Promotiedagen waren zowel de bezoekers

Samenwerking met de lokale ROC heeft ervoor gezorgd dat leerlingen een snuffelstage kunnen doen bij de opleiding handmatig klompenmaken in Enter.

als de klompenmakers heel enthousiast. Verrast waren wij ook dat er ook nog een professionele film over het ambacht van handmatig klompen maken en de klompenopleiding in Enter wordt gemaakt door het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland en de Amsterdamse Filmstichting. Zo proberen wij het ambacht van handmatig klompen maken door te geven aan de toekomst.

MIDWINTERHOORN BLAZEN IN TWENTE

Het proefblazen op een midwinterhoorn is een buitenkansje dat niet veel kinderen zich laten ontgaan. Zo komen ze al jong in aanraking met de traditie.

Tijdens de schemering in de adventsperiode hoor je over de uitgestrekte velden van Twente nog regelmatig de melancholieke roep van de midwinterhoorn. Dit typische geluid wordt voortgebracht door te blazen op lange houten hoorns, die nog steeds met de hand gemaakt worden. Penningmeester Ben Kornegoor van de Stichting Midwinterhoornblazen Twenthe vertelt over de activiteiten van de Stichting.

ADVENT

In vroegere tijden bliezen de boeren in Twente in de donkere periode van het jaar tijdens de schemering op de hoorns. Ze maakten die hoorns zelf van een gebogen elzen- of berkenstam met een mondstuk van vlierhout. Ze zaagden de stam in de lengte doormidden, holden de twee helften uit en bonden ze weer aan elkaar vast met touw. De hoorns werden in de waterput bewaard om ze tegen krimpen te beschermen.

Men zegt dat de boeren heel vroeger op de hoorns bliezen om de boze geesten weg te houden en de duisternis te verdrijven. Later

is de traditie verchristelijkt en werd er alleen vanaf de eerste adventszondag tot en met Driekoningen geblazen als aankondiging van de geboorte van Christus. Iedereen had zijn eigen melodie, later kreeg elke buurtschap zijn eigen melodie of roep op z'n Twents.

In Twente staan de boerderijen ver van elkaar. De hoorns dienden ook als communicatiemiddel in geval van een calamiteit, vóór de tijd van de telefonie. Als een boer hulp nodig had, blies hij op zijn hoorn. In de loop van de tijd verwaterde de traditie, maar in 1949 is hij letterlijk nieuw leven ingeblazen door in georganiseerd verband te blazen.

De traditie staat sinds 2013 op de Nationale Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed als voortvloeisel uit de samenwerking tussen de Stichting Midwinterhoornblazen Twenthe en de Federatie van Gelderse Midwinterhoorngroepen. Nog steeds wordt er langs de hele grens met Duitsland op de midwinterhoorn geblazen, maar nergens zoveel en zo mooi als hier in Twente.

Uit het erfgoedzorgplan, dat bij de voordracht voor plaatsing op de inventaris meegestuurd moet worden, bleek dat we wel spreken over een levende traditie, maar dat er wel wat meer georganiseerd mocht worden om de jeugd erbij

Met behulp van de provinciale steun kon extra gereedschap aangeschaft worden om meer kinderen les te geven in het maken van midwinterhoorns.

De kinderen luisteren aandachtig als ze uitleg krijgen van de meester-midwinterhoornmaker.

te betrekken. Dat hebben we voortvarend opgepakt. We hebben een eigentijds boekje gemaakt met veel foto's en QR-codes waarmee filmpjes op de mobiele telefoon bekeken kunnen worden. Dat spreekt de jeugd aan en dat bleek ook wel, want in twee maanden zijn er 1200 exemplaren van *Wett'n van toet'n en bloaz'n* verkocht.

JEUGDTOERNOOI

Als stichting blijven we aan de weg timmeren om de midwinterhoorn meer bekendheid te geven en de traditie door te geven. Het is moeilijk om de jeugd betrokken te houden. We hebben contact met ROC's in de buurt waar al twee jaar lessen gegeven worden in het bouwen van midwinterhoorns met twee groepen van veertien leerlingen. De benodigde gereedschappen zoals gutsen, beitels, trekmesen en dergelijke zijn gefinancierd uit diverse subsidies en worden opgeslagen in speciale gereedschapskisten, die de jeugd mag gebruiken op voorwaarde dat ze netjes worden teruggebracht. Het stimuleren van de jeugd, de lesprogramma's en de lesavonden zijn gefinancierd uit de bijdrage van de provincie Overijssel. Na afloop van de lessen vullen de senioren de kisten weer aan en zorgen voor het onderhoud. Er zit ook een goede instructie bij, want dat spul is vlijmscherp.

Afgezien van de ROC's organiseren we zelf ook instructieavonden voor de jeugd. Afgelopen jaar werden er op vijf locaties door twee instructeurs tien lessen gegeven aan jongeren tussen veertien en achttien jaar. Een leuke bijkomstigheid is dat

De stichting wil graag luisteren naar de inbreng van de jeugd.

hier in Twente al jaren een Jeugdkampioenschap midwinterhoornblazen is, waar de groep uit Enter meestal laag eindigde. Afgelopen jaar deed de nieuwe jongerengroep mee en haalde de vierde plaats van de achttien buurtschappen! Ze waren ontzettend trots. Zoiets stimuleert heel erg, ze zijn in het voorjaar alweer begonnen met het bouwen van nieuwe hoorns voor het najaar.

Mede door de plaatsing op de Inventaris Immaterieel Erfgoed en alle publiciteit daaromheen is het aantal deelnemers het afgelopen

jaar bijna verdubbeld. We proberen ook jongere kinderen van een jaar of tien, elf enthousiast te krijgen door ze te laten proefblazen op zo'n toernooi. Dat vinden ze altijd geweldig. Vaak nemen ze ook een vriendje mee als ze dan komen bouwen. Als stichting beseffen we hoe belangrijk de jeugd is bij het doorgeven van de traditie. We willen dan ook luisteren naar wat ze te zeggen hebben, ze moeten de ruimte krijgen. Maar er moet wel een doel gesteld worden.

FILM

Verder is er afgelopen winter door het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland en de Amsterdamse Filmstichting een film gemaakt over de traditie van het midwinterhoornblazen. Hiervoor zijn opnames gemaakt van het seniorentoernooi, maar voor een belangrijk deel ook van het jeugdtoernooi. We hebben nog genoeg plannen: zo denken we bijvoorbeeld aan meer (inter)nationale samenwerking, een nieuwe website, nog meer ROC's erbij betrekken. De bijdrage van de provincie Overijssel kwam op een goed moment, was onmisbaar en we hebben er dankbaar gebruik van gemaakt. Uiteindelijk is het de mens die de traditie levend houdt door de traditie niet alleen in stand te houden, maar bovenal over te dragen op de volgende generatie.

NACHTWACHT OOTMARSUM

Ootmarsum is een stad met vele tradities. Eén daarvan speelt zich in de nacht van Oud en Nieuw af. Ben Morshuis, oud-voorzitter van de stichting BMS en oud-nachtwacht, vertelt over dit speciale gebruik dat al door vele generaties werd gekoesterd.

De Ronde van de Nachtwacht in Ootmarsum is al jarenlang vooral een evenement voor de eigen inwoners, waarbij het nieuwe jaar ingeluid wordt.

VÖL HEIL EN ZÈÈGN

De ronde van de nachtwacht is een gebruik dat tegenwoordig vooral een ceremoniële en sociale functie heeft. Tegen middernacht op 31 december komen er allemaal mensen bij elkaar op de markt in Ootmarsum. Als de klok van de Simon en Judaskerk dan twaalf slaat, draait de nachtwacht met zijn ratel en roept: Twaalf heit de klok! De mensen om hem heen antwoorden: De klok heit twaalf! Dan zingt de nachtwacht de drie coupletten van het traditionele Nieuwjaarslied *Komt burgers komt samen* met de menigte. Daarmee is het nieuwe jaar ingeluid. Iedereen geeft elkaar de hand en wenst elkaar vól heil en zèègn, dat betekent: veel heil en zegen.

Daarna begint de ronde van de nachtwacht langs dertien punten binnen de wallen van de stad. De hele groep loopt met hem mee en onderweg sluiten zich ook nog mensen bij hen aan. Overal langs de route gaan deuren open. De nachtwacht gaat ook naar die mensen toe en wenst hen veel heil en zegen. Bij elk van de dertien punten waar vroeger gaslantaarns stonden wordt haltgehouden en zingt de nachtwacht het Nieuwjaarslied. Uiteindelijk arriveert iedereen weer bij de Simon en Judaskerk waar de tocht eindigt.

NACHTWACHT

Het gebruik van de nachtwacht dateert nog uit de tijd dat Ootmarsum net de stadsrechten had verworven, aan het begin van de veertiende eeuw. Er werd een nachtwacht aangesteld die elke nacht de ronde moest doen om te kijken

of er geen onraad was. Hij controleerde of de stadspoorten wel goed dicht waren en of er geen brand was. Mocht er iets aan de hand zijn, dan draaide hij zijn ratel. Als extra bijbaantje zorgde hij er ook voor dat bepaalde mensen die vroeg op moesten staan, gewekt werden zoals bakkers en mensen die buiten Ootmarsum werkten. Later kreeg de nachtwacht er als extra taak bij dat hij alle dertien gaslantaarns 's avonds ontstak en weer doofde.

Met oud en nieuw kreeg de nachtwacht altijd een kleine beloning van de mensen die hij wekte. Daar is nog een aardige anekdote over.

Mijn grootvader wekte ook altijd een weduwe die buiten de stad werkte en het niet breed had. Ondanks dat had ze toch wat geld voor de nachtwacht klaargelegd met oud en nieuw. De nachtwacht deed net of hij dat niet zag, stopte zijn handen in zijn zakken en haalde er een handvol geld uit dat hij op haar tafel legde. De weduwe zei later: 'En hij had zulke grote handen!' Later is een dochter van haar nog met een zoon van de nachtwacht getrouwd.

In 1917 besloot het gemeentebestuur dat de functie van nachtwacht overbodig was geworden. Er was een veldwachter en brandweer, die

hadden zijn taken overgenomen. Toch wilde men het gebruik wel houden, dus zou vanaf die tijd de nachtwacht alleen in de Nieuwjaarsnacht zijn ronde doen. In die tijd deed mijn grootvader het nog. In 1921 is hij opgevolgd door zijn schoonzoon, die toen bij zijn broer en zijn gezin woonde.

Voormalig nachtwacht Ben Morshuis met de ratel bij het beeld van de nachtwacht in Ootmarsum.

De traditie van de nachtwacht is weer voor jaren verzekerd van voortzetting door het benoemen van een nieuwe nachtwacht in 2016.

In 1970 is hij kinderloos gestorven en ben ik hem opgevolgd. Vorig jaar heb ik afscheid genomen en de ratel overgedragen aan mijn opvolger, Hans Bolscher.

VUURWERK

De traditie leeft nog steeds, in feite is hij de laatste jaren weer iets populairder geworden. We hadden een tijd last van jongelui die wel eens rotjes en ander vuurwerk tussen de mensen gooiden. Nadat daar een paar keer over in de

krant is geschreven, komt dat eigenlijk helemaal niet meer voor. We kunnen nu heel rustig over straat lopen en horen alleen wat geknetter van vuurwerk in de buitenwijken, maar dat heeft ook wel iets moois en we genieten van het siervuurwerk in de verte.

In 2004 heeft de stichting BMS speciaal voor de jeugd een boek geschreven over Ootmarsum: *Ootmarsum, van kennis naar vriendschap*. Hierin worden 75 onderwerpen besproken met

veel foto's en teksten in het Nederlands en het Twents. Dit boek wordt gebruikt in de groepen 5 tot en met 8 op de basisscholen in de stad, zodat de kinderen opgroeien met de tradities. Soms kom ik ook wat vertellen in de klas. Alle kinderen krijgen hun eigen boek in groep 5 en mogen het later meenemen. De Stichting BMS heeft daarvoor een bedrag ter beschikking gesteld en de scholen betalen de rest.

KLEINSCHALIG

Wij hebben geen gebruik gemaakt van de subsidie van de provincie, simpelweg omdat we het niet nodig hebben. De borging van de traditie is goed geregeld met het boek en de lessen op de scholen, het vuurwerkprobleem is opgelost en de opvolging is ook geregeld. Eigenlijk willen we de traditie vooral voor de eigen bevolking houden. Natuurlijk mogen er mensen van buiten komen en meedoen, dat gebeurt nu ook al. Maar we willen het kleinschalig houden, iets van de stad zelf. Het is een deel van onze identiteit en gelukkig speelt de gemeente ook een actieve rol in het levend houden van de tradities.

Het idyllische Ootmarsum is een oud stadje waar nog veel tradities leven. Enkele daarvan zijn de gebruiken rondom Pasen. We laten de voorzitter van de Stichting tot Bevordering en instandhouding van de Paasgebruiken in Ootmarsum, Henk Eertman, aan het woord over de rondgang om de Wheme, het vlöggeln, het paasvuur en de poaskearls.

De poaskearls leiden met Pasen een lange sliert mensen kriskras door het stadje Ootmarsum. Om het behoud van de traditie te garanderen is er een documentaire over gemaakt.

PAASGEBRUIKEN OOTMARSUM

EENS POASKEARL, ALTIJD POASKEARL

Onze tradities draaien om de poaskearls, acht vrijgezelle jongemannen uit Ootmarsum. Eigenlijk zijn het zes jongemannen die elk jaar vanaf het begin van de Vastentijd rondgaan langs mensen om alles te regelen voor Pasen. In de week voor Pasen vragen ze twee nieuwe mannen om poaskearl te worden en als deze instemmen worden zij op Goede Vrijdag 's avonds voor de kerk gepresenteerd. Met Pasen zijn ze dus met hun achten, na Pasen stoppen de twee poaskearls die het langst poaskearl zijn geweest.

De poaskearls zorgen voor het paasvuur, zij regelen de wagens en het hout. 's Morgens vroeg op paaszaterdag wordt het hout verzameld en 's middags van het Springendal naar de Poaskamp gebracht waar de brandstapel opgebouwd wordt. De houtwagens, voortgetrokken door stevige paarden, worden altijd begeleid door veel mensen uit Ootmarsum. Het is een spectaculair gebeuren. Op Eerste Paasdag maken de poaskearls tweemaal luid zingend de rondgang om de Wheme, een straat in het centrum, die steevast wordt afgerond met een bezoek aan de kerkmis. De belangstelling voor de rondgang is groot. Zo'n 150 tot 200 mensen nemen deel aan de rondgang.

Daarna begint om 17.00 uur het zogenaamde VlöggeIn. De poaskearls lopen dan hand in hand, geleid door de oudste poaskearl die een sigaar brandend moet houden. Ook wordt er

De geheimen van de traditie worden mondeling aan elkaar doorgegeven door de poaskearls. Het vinden van nieuwe poaskearls is gelukkig tot nog toe geen probleem.

weer gezongen. Iedereen die wil, kan achter hen aansluiten, zodat een lange sliert mensen dwars door het centrum van Ootmarsum loopt. Tijdens de tocht gaat men zigzaggend door de straten, door enkele cafés waar een kleine versnapering voor de poaskearls klaar staat, en ook om de stiepels van enkele oude huizen heen. Een stiepel is een middenpaal tussen twee deuren die je soms nog ziet bij oude huizen en boerderijen.

Uiteindelijk belandt iedereen op de Markt waar een kring wordt gevormd en men nogmaals beide paasliederen zingt. Aan het einde hiervan tillen de poaskearls drie keer een kind omhoog waarbij iedereen hoera! roept. 's Avonds wordt het paasvuur ontstoken door de oudste poaskearl. Op Tweede Paasdag wordt alles, behalve het paasvuur, nog eens overgedaan.

De poaskearls zijn een hechte groep en ze vinden het een eer om erbij te horen. Eens poaskearl, altijd poaskearl wordt er wel gezegd. Oud-poaskearls komen ook altijd terug met Pasen. De nieuwelingen worden jaarlijks steeds verder ingewijd in de rituelen rondom de paasgebruiken tot ze na vier jaar alles weten.

STICHTING

Hoewel de poaskearls veel regelen, zorgt de Stichting tot Bevordering en Instandhouding van de Paasgebruiken in Ootmarsum voor het aanvragen van vergunningen en het voldoen aan andere officiële voorschriften, zoals het opstellen van een veiligheidsplan, overleg met de gemeente en brandweer en dergelijke.

Sterke punt van deze traditie is de grote populariteit. De poaskearls hebben totaal geen moeite om opvolgers te vinden en de opkomst bij het houthalen en het vlöggeln wordt elk jaar groter. Dit brengt natuurlijk ook veiligheidsrisico's met zich mee en daarbij meer regel. De stichting probeert dit te ondervangen door goede contacten met de gemeente te onderhouden. Daarnaast probeert de stichting het draagvlak onder de plaatselijke bevolking te vergroten, met name bij de jeugd. Andere aandachtspunten zijn het hout en het veld waar het paasvuur is. Het hout komt sinds kort niet meer van het Springendal, maar moet elders gehaald worden, met al het geregeld en extra kosten van dien. De weide voor het paasvuur lag vroeger buiten de bebouwde kom, maar ligt nu praktisch tegen het centrum aan.

Het levert de nodige bureaucratische obstakels op om daar een vuur te mogen houden.

WEBSITE EN FILM

De bijdrage van de provincie Overijssel kwam goed van pas. Bekendheid van de traditie is belangrijk voor het behoud en doorgeven. Medewerking en mee-denken van de gemeente komen onder meer voort uit de plaatsing op de Nationale Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed. De traditie is belangrijk voor de gemeente, iedereen is er trots op. Met de bijdragen van de provincie hebben we de website compleet vernieuwd en er is een documentaire gemaakt van 20 minuten. De wagens voor het paashout staan sinds kort in het openlucht-museum Los Hoes Ootmarsum. De film wordt daarbij vertoond en een korte versie is beschikbaar voor de basisscholen.

Eens een poaskearl, altijd een poaskearl. Sinds kort is er een Vriendengroep opgericht om het draagvlak onder de bevolking te vergroten.

We zijn ook bezig met het samenstellen van een lespakket voor de basisscholen, zodat de kinderen al jong leren over de traditie en de achtergronden daarvan. Verder wordt de film gebruikt bij voordrachten en lezingen die we in en buiten Ootmarsum geven. Een deel van de provinciale bijdrage is gebruikt voor het onderhoud van de houtwagens, want die moeten in goede staat zijn. De rest wordt bijeengebracht door bijdragen van de Vriendengroep die onlangs is opgericht om het draagvlak onder de bevolking te vergroten.

We zijn heel erg blij dat we dit hebben kunnen realiseren. We doen ons best om er elk jaar weer wat moois van te maken, al zijn we natuurlijk ook afhankelijk van het weer. Plaatsing op de Inventaris Immaterieel Erfgoed heeft voor meer bekendheid en een grotere inzet van de gemeente gezorgd. Voor de borging is het belangrijk dat we ook het verhaal rondom de paasgebruiken kunnen uitdragen, aan de bewoners van Ootmarsum, aan de volgende generatie en aan toeristen. De website en de film zijn daarbij van grote waarde.

Zo timmer je aan de weg op alle mogelijke manieren. Voorlopig zitten we wel goed wat bezetting van de stichting en poaskearls betreft. De bekendheid in Ootmarsum is ook goed. De bijdrage van de provincie Overijssel kwam als een complete verrassing en zorgde ervoor dat we deze dingen, die al op ons verlanglijstje stonden, meteen konden uitvoeren. Dat was prachtig!

Elk jaar wordt er met Pasen een vuur gemaakt van snoeihout in het buurtschap Nederland. Dit is voor iedereen een mooie aanleiding om elkaar weer te zien en te spreken.

PAASVUUR EN BURGEMEESTER IN BUURTSCHAP NEDERLAND

Het buurtschap Nederland is een kleine gemeenschap van circa tien huizen aan weerszijden van de Roomsloot in de gemeente Steenwijkerland. Klein, maar wel hecht. Daarover vertelt Veroniek Bezemer, oud-burgemeester van buurtschap Nederland, die Nederland en zijn tradities heeft leren kennen in de jaren tachtig toen haar ouders er een huis kochten.

SOCIALE COHESIE

Onze tradities zijn vrij eenvoudig, maar zorgen voor een sterke sociale verbondenheid. In het voorjaar verzamelen we snoeihout, leggen dat neer op een grote hoop bij de brug over de Roomsloot en 's avonds op Eerste Paasdag verbranden we dat. We komen dan allemaal bij elkaar, iedereen neemt wat te eten of drinken mee, zodat het een gezellig samenzijn is. Jong en oud staat dan gezellig bij elkaar, de jongeren zijn met het vuur bezig onder toezien van de ouderen.

Het is een bescheiden houtstapel, geen echt groot paasvuur. Het gaat vooral om het sociale contact, het gezellige samenzijn en een goede aanleiding om elkaar weer eens te spreken. Het is een goede manier om binding te houden, vooral ook tussen de mensen die er al lang wonen en nieuwe inwoners. Daartussen wordt overigens geen onderscheid gemaakt, iedereen kent elkaar en helpt elkaar.

We hebben ook nog een andere traditie, dat is het kiezen van een burgemeester in september. Het is begonnen als ludieke actie in de jaren tachtig. Elk jaar wordt er iemand gekozen door de vorige burgemeester. Er zijn ook geen taken aan verbonden, die mag je zelf bedenken. Zo heb ik mezelf tot doel gesteld, toen ik een paar jaar geleden burgemeester was, om onze traditie voor te dragen voor de Nationale Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed.

Verder hebben we nog een eigen vlag, door kinderen van het buurtschap getekend, en een volkslied. De burgemeester krijgt een ambtsketen waar penningen aan hangen van alle burgemeesters. Die keten wordt doorgegeven aan elke nieuwe burgemeester. Er staat niets op schrift, dit is gewoon bij iedereen bekend.

Het buurtschap heeft een eigen vlag en een ambtsketen voor de 'burgemeester', die jaarlijks herkozen wordt. De tradities van het paasvuur en de burgemeester leven volop in de kleine gemeenschap.

VERGUNNING

Je zou kunnen zeggen dat het krijgen van een vergunning voor het paasvuur een taak, of eigenlijk meer een uitdaging voor de burgemeester is. Dat is namelijk wel een knelpunt voor onze traditie, want de gemeente heeft al twee jaar een vergunning geweigerd. De eerste keer was de reden dat het vuur te dichtbij de huizen zou zijn en de tweede keer dat het op grond van de gemeente is. De gemeente heeft echter nog geen beleid hierover vastgesteld, dus het is lastig om daarmee om te gaan.

Het buurtschap ligt ook tussen natuurgebieden, dus we zijn altijd al heel voorzichtig. Als er code oranje is voor droogte en brandgevaar of als de wind verkeerd staat, is er sowieso geen vuur, daar houden we ons altijd aan. Veiligheid staat voorop. Het afgelopen jaar hebben we ons 'paasvuur' maar gehouden bij een paar vuurkorven, dat mag wel.

We hebben aangegeven dat we geen bijdrage nodig hebben. Voor de borging is het niet nodig, onze traditie is springlevend en iedereen waardeert het, zowel jong als oud. Het knelpunt is iets waarbij geld geen nut heeft. Verder willen we het klein houden, iets van onze eigen gemeenschap. Het paasvuur en het kiezen van de burgemeester zijn twee vaste momenten in het jaar voor sociale contacten. Het is eigenlijk een soort buurtfeest. Dat willen we graag zo houden. We blijven proberen in overleg te gaan met de gemeente.

PAASVUUR ESPELO

Espelo is een buurtschap in de gemeente Rijssen-Holten. Sinds enkele decennia bouwen ze voor Pasen een groot vreugdevuur in competitieverband. Secretaris van de stichting Paasvuur Espelo en bouwer Arjan Stevens vertelt wat de gemeenschap drijft.

Het paasvuur van Espelo verbindt jong en oud met elkaar. Het wegtrekken van jonge gezinnen met kinderen vormt echter wel een risico voor het voortbestaan van de traditie.

HET VUUR

Sinds 1964 bouwen we in competitieverband met de andere buurtschappen van de gemeente Rijssen-Holtel elk jaar een paasvuur. Er zijn twee categorieën: het grootste paasvuur en het mooiste paasvuur. Espelo doet mee voor het grootste paasvuur. En met succes: we hebben al vaak gewonnen. We zijn zelfs al twee keer vermeld in het Guinness Book of Records met het grootste vuur ter wereld! De eerste keer was in 1987 en de laatste keer in 2012, daar heb ik zelf aan meegebouwd.

Een van de voorwaarden is dat de brandstapel met de hand wordt opgebouwd. De andere voorwaarde was altijd dat we bouwen met een verhouding van 1 op 8. Dat wil zeggen: voor elke meter de lucht in, moet er een omtrek van acht meter zijn. Om het nog spannender te maken hebben we onlangs besloten om een verhouding van 1 op 6 te doen. Er doen vier buurtschappen mee aan de competitie.

We beginnen in november al met het verzamelen van hout in gebieden van Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten. Deze beide natuurverenigingen hebben ook ons erfgoedzorgplan mede-ondertekend. Daar moesten ze intern over stemmen en dat was nog wel een heikel punt, omdat grote vuren niet echt milieuvriendelijk zijn. Maar wij doen door het verzamelen van hout op heidevelden ook aan natuurbeheer en we hebben al heel lang een goede samenwerking, dus hebben ze ons toch gesteund.

Kinderen leren van de ouderen hoe ze de houtstapel moeten opbouwen, alles gebeurt met de hand.

Iedereen die wil meehelpen met hout halen of bouwen kan komen. In de winter zijn er meestal elke zaterdag rond de tien jongens bezig. Als het mooier weer wordt, zijn dat er meer en in de laatste twee weken voor Pasen zijn er dagelijks wel vijftig mensen in de weer. Dan komen er ook veel oudgedienden.

Op Eerste Paasdag wordt het vuur 's avonds aangestoken en is er een feesttent op het terrein

met muziek. Afgelopen jaar hadden we voor het eerst ook een middagprogramma voor kinderen in de tent georganiseerd. Dat beviel heel goed, de tent was vol. Er waren ook allemaal oma's, opa's en ouders meegekomen.

We hebben weinig te klagen over de populariteit van het evenement. Vooral door de recordpogingen leeft het heel erg in de hele gemeente. We hebben sowieso een hechte gemeenschap, er

is een eigen buurthuis, vlag en volkslied, en we hebben veel feesten. Sinds kort zelfs een eigen festival: de beer is los! Tegenwoordig worden er ook meer dingen voor de jeugd georganiseerd door de jongerenvereniging. Dat is maar goed ook, want we hebben wel wat last van vergrijzing. Er trekken gezinnen weg en er worden minder kinderen geboren, de enige basisschool van het buurtschap is zelfs gesloten. Daarom zijn wij erg bezig met het betrekken van kinderen bij het paasvuur.

Andere knelpunten voor het paasvuur zijn de steeds strenger wordende regelgeving voor het

houden van een paasvuur, het feit dat we geen vaste plek hebben en de hoge kosten.

JUNIORKARREN

Toen we op de Inventaris Immaterieel Erfgoed geplaatst werden, hoorden we van de bijdrage van de provincie Overijssel voor de uitvoering van het erfgoedzorgplan. Dat kwam heel mooi uit, want afgezien van inkomsten uit het feest bij het paasvuur hebben we geen andere financiële middelen. Het doel waarvoor we de provinciale bijdrage wilden inzetten was snel duidelijk: meer mensen en vooral meer jeugd erbij betrekken. Daarvoor gaan we meer samenwerken met de

jeugdverenigingen in en buiten Espelo. Voor de knelpunten rondom regelgeving is vooral meer overleg met de gemeente nodig.

Na enig brainstormen hebben we besloten om de bijdrage van de provincie Overijssel te besteden aan de aanschaf van een aantal belangrijke zaken om de jeugd veilig en goed hout te laten verzamelen: een 'juniorkar' om hout te halen en beschermende kleding voor het zagen. Daarnaast willen we ook spullen aanschaffen voor het houthalen met jongere kinderen, dat we dan in samenwerking met de Espelose Jongerenvereniging organiseren. Dat zijn dingen zoals karren om de kinderen, het gereedschap en proviand in te vervoeren en thermosflessen en bakken om eten in mee te nemen. In de periode dat wij die karren niet gebruiken, worden ze ter beschikking gesteld aan de jeugdvereniging.

We hopen op deze manier de kinderen en jeugd enthousiast te maken. Het idee leefde al een tijdje en we zijn er nu wat actiever mee bezig gegaan. We hebben laatst een vrouwendag georganiseerd, waarop speciaal meisjes en vrouwen hout gaan halen. De opkomst daarvoor was ook boven verwachting, wel zestig mensen. Iedereen voelt zich er toch wel bij betrokken. Nu is het belangrijk om ook de jongere kinderen mee te laten doen om de traditie aan door te geven. Het voortzetten wordt steeds moeilijker met minder kinderen in de buurt.

Om kinderen al vroeg bij de traditie te betrekken zijn er karren aangeschaft waarmee ook de jongsten hout kunnen halen. Zo blijft het een traditie van de hele gemeenschap.

PERKAMENT MAKEN IN WIERDEN

Dick Timmerman is twintig jaar bezig met het vervaardigen van perkament, waarvan hij tien jaar nodig heeft gehad om de meeste kneepjes van dit zeldzame ambacht in de vingers te krijgen. Mensen uit heel West-Europa weten hem te vinden, want de roep van zijn soepele vellen gaat hem vooruit.

Perkamentmaker Dick Timmerman geeft regelmatig demonstraties om mensen kennis te laten maken met dit oude ambacht.

GEIT OF KALF

Het maken van perkament is het vervaardigen van een schriftdrager van dierenhuiden. Ik doe dat volgens een oud Middeleeuws recept. Het is de bedoeling dat je de dierenhuid zodanig prepareert dat je een goede kwaliteit perkament krijgt. Ik haal de huiden bij het abattoir. Ik gebruik vaak geit of kalf, soms schaaap. Ik selecteer de huiden op homogeniteit van de oppervlakte, op de dikte en de dichtheid van de huid. Dat doe ik door te voelen en goed te kijken. Soepelheid is ook belangrijk, daarom gebruik ik het liefste huiden van jonge dieren die goed verzorgd en onbeschadigd zijn. Verder is het veel werk om pigment uit de huiden te krijgen, dus kies ik bij voorkeur witte huiden.

Ik begin dezelfde dag nog met prepareren. Het door en door schoonmaken tot onder meer

al het haar verwijderd is duurt ongeveer drie weken. Dat is inclusief twee keer acht dagen weken in kalkwater. Alle bewerkingen gebeuren op de zogenaamde vleesboom. Dan wordt de huid opgespannen op een raamwerk en gedroogd. Daarna wordt hij geschaafd en geschuurd tot de gewenste dikte en textuur. Dat is afhankelijk van het doel waarvoor het perkament gebruikt gaat worden. Een boekbinder heeft graag een gladde haarkant ter voorkoming van het aannemen van vuil.

Mijn gebruikers zijn over het algemeen mensen die beroepsmatig boeken restaureren of boeken inbinden, maar ook kalligrafen, kerkorgelbouwers en autonome kunstenaars. Mensen dus die

beroepshalve bezig zijn met het behoud en de restauratie van cultureel rijkdom. Ik ben de enige perkamentmaker in Nederland, die perkament van een bepaalde kwaliteit kan vervaardigen. Ik krijg bestellingen uit heel Europa, want de laatste Duitse en Zweedse perkamentmakers zijn er onlangs mee gestopt.

OPVOLGER VINDEN

Ik vind het belangrijk om dit ambacht door te geven, maar heb er tegelijkertijd geen grote illusies over. Het is een bijna uitgestorven beroep, in Nederland ben ik de enige. Er zijn ook niet veel opdrachtgevers, dus het heeft weinig zin om veel mensen als perkamentmaker op te leiden. Toch wil ik het ambacht graag doorgeven. De tien

Samen met zijn opvolger, zijn dochter Ellen, bezoekt Dick scholen om de jeugd te vertellen over zijn ambacht en de geschiedenis en toepassingen van perkament.

ment, gebeitst perkament en gebleekt perkament kunnen vervaardigen. Ze is al twee jaar bezig en is nu op de helft van haar opleiding. Naast het vervaardigen van perkament is het ook belangrijk dat ze erover kan praten, uitleggen en lesgeven.

ONDERWIJS

Daarnaast gebruik ik de bijdrage van de provincie om lesbrieven te maken voor basisscholen en het middelbaar beroepsonderwijs en leskisten samen te stellen voor de Academie Pedagogiek en Onderwijs van de Saxion hogeschool. Deze leskist richt zich vooral op toekomstige docenten geschiedenis en sluit met *Hebban olla vogala* aan op het venster Nederlands van de geschiedenis canon van Nederland. Het materiaal bij deze kist gaat uitgebreid in op het productieproces, de geschiedenis en de toepassingen van perkament, net zoals de lesbrieven.

Ik heb inmiddels al verschillende keren gebruik gemaakt van de lesbrieven voor de basisschool. Onderdeel van de les is dat de leerlingen hun eigen ontworpen monogram op een stukje perkament mogen zetten met pennetjes en kwastjes, dat ze dan ingelijst mee naar huis krijgen. Dat vinden ze prachtig. Volgend jaar ga ik nog meer scholen in de provincie benaderen.

Het leren van het ambacht van perkament maken is een langdurig proces en kun je niet leren in een workshop. Toch is het belangrijk om mensen te tonen wat het ambacht inhoudt en kennis daarover te verspreiden.

jaar die het mij gekost heeft om met vallen en opstaan alles zelf te ontdekken, heeft een ander niet nodig. Maar het kost wel jaren om dit boeiende vak onder de knie te krijgen. Dit leer je niet even in een workshop. Dat is dan ook een van mijn belangrijkste doelen: het vinden van een goede opvolger. Een ander doel is het verspreiden van kennis over dit ambacht.

Een opvolger heb ik enige tijd geleden gevonden: mijn eigen dochter Ellen. Om haar alles te

leren over het ambacht heb ik wel materiaal en gereedschap nodig. Dat kan ik door de bijdrage van de provincie Overijssel aanschaffen. Ik neem mijn dochter overal mee naartoe, want ik geef ook wel lezingen of workshops in musea en hbo-opleidingen, zoals grafische lyceums.

Ellen heeft al de nodige basale kennis, maar moet zich nog verder specialiseren om echt een meester in het ambacht te worden. Daarvoor moet ze ook specialiteiten als geaderd perka-

In Borne wordt het begin van de zomer gevierd met zang, dans en bloemen in een festijn waarin jong en oud elkaar vindt. George Hudepohl, contactpersoon van de Stichting Folkoregroep Borne, vertelt hoe deze traditie levend wordt gehouden.

PINKSTERBRUIDJES BORNE

De pinksterbruidjes verwelkomen de zomer met gezang en bloemen in Borne.

Door een actiever wervingsbeleid blijft het aantal begeleiders op peil.

ROSA EN PINKSTERBLOEMEN

Onze traditie van de pinksterbruidjes is een feest op Eerste Pinksterdag waarbij meisjes tussen vijf en tien jaar in mooie witte kleren en met bloemen in hun haar gevlochten al zingend door de straten trekken. Er zijn ongeveer zes à zeven groepen van een stuk of twaalf meisjes, die onder begeleiding van twee meisjes van de scouting, elk vanuit een andere wijk naar

Het aantal meisjes dat meedoet aan de traditie wisselt per jaar en is mede afhankelijk van de datum van het scouting-kamp. Goed overleg met de scouting is daarom noodzakelijk.

het centrum van het dorp gaan. Eigenlijk is het een soort bedelfeest, net als Sint- Maarten en Driekoningen, want hier en daar bellen ze aan en krijgen dan wat lekkers voor hun gezang. Ze hebben een mandje mee voor alle goede gaven. Elk groepje heeft één zogenaamde Rosa die het belangrijkste is, zij loopt onder de bloemenboog.

Als alle groepjes op het Dorsetplein in het midden van het dorp zijn aangekomen, vormen ze een grote kring rond de pinksterkroon. Deze staat op een paal en is met bloemen versierd. In het midden rondom de paal dansen de Rosa's van ieder groepje. Alle meisjes zingen het Rosa lied drie keer en dansen om de pinksterkroon heen. Bij de derde keer mag iedereen uit het publiek meedansen dus de ouders, opa's en oma, en ook de jongens.

De meisjes vinden het prachtig. Ze hebben mooie kleren aan en staan in het middelpunt van de belangstelling. Zeker nadat we op de Nationale Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed geplaatst zijn, is er ook veel media-aandacht. Er waren altijd al plaatselijke pers en omroep aanwezig, maar toen ook landelijke omroepen. Het is voor de meisjes een eer en groot avontuur om mee te doen. Dat was het altijd al, vroeger ook, zonder al die media-aandacht.

Niemand weet precies hoe oud de traditie is of waar hij vandaan komt. Er zijn verschillende theorieën over. Wij houden het erop dat de

terugkeer van de zonnekracht gevierd wordt met bloemen en uitgeblazen eieren, symbool van het nieuwe leven.

BELEVINGSEVENEMENT

De animo om mee te doen is groot. Het aantal meisjes schommelt tussen de 90 en 110. De laatste jaren is het wat teruggelopen, maar sinds we op de Inventaris Immaterieel Erfgoed staan gaat het weer beter. Wel gooit de vakantieperiode soms roet in het eten als die samenvalt met ons evenement. Dan kan het gebeuren dat veel kinderen weg zijn. Of dat de scouting precies in die periode een kamp heeft. We besteden veel aandacht aan overleg met de scouting hierover, maar sinds de fusie en de verhuizing van de Martina-groep naar een ander honk, zie je dat het wat minder leeft.

We zijn ook volop bezig met het zorgen voor meer bekendheid. Vorig jaar hebben we een belevingsevenement georganiseerd in het ouderencentrum 't Dijkhuis. We hebben allemaal foto's van vroeger uitvergroot en mooi ingelijst als een tentoonstelling neergezet, samen met als Rosa verklede paspoppen en pinksterbruidjes en een replica van een oude pinksterkroon.

Bejaarde oud-pinksterbruidjes vertelden jonge bruidjes van nu allemaal verhalen over hun tijd, waardoor er een verbinding werd gelegd tussen het verleden en het heden. Hiermee werd duidelijk hoezeer deze traditie hoort bij ons dorp. We hebben hier veel complimenten over gehad.

Uitvergroete foto's van de pinksterbruidjes zijn ook in verschillende winkelatalages gezet. In een grote kledingzaak op het Plein is er zelfs een pinksterboog omheen geplaatst. Dat willen we volgend jaar in meer winkels doen.

De bijdrage van de provincie Overijssel is voor een groot deel gebruikt om dit belevingsfeest te bekostigen. We willen het komende jaar schildersezels en fotolijsten van een betere kwaliteit aanschaffen en stevige bewaarboxen. Voor de met bloemen versierde boogjes, die we in de winkels willen plaatsen, moeten standaard gemaakt worden. Ook gaan we werken aan een goede, blijvende opslagplaats voor onze spullen. We hebben nog geld over. We willen daarmee onder meer onze website vernieuwen, wat interactiever maken zodat het leuk is voor de jeugd.

Door de plaatsing op de Inventaris Immaterieel Erfgoed zijn we meer gaan nadenken over wat er nodig is om onze traditie steviger te verankeren. We zijn nu druk bezig met het verjongen van het ledenbestand en het actiever benaderen van nieuwe begeleidsters. Zo vragen we oud-pinksterbruidjes als begeleidsters, in de hoop dat ze zich langer inzetten voor het evenement.

We zijn nog druk aan het brainstormen wat we nog meer gaan doen. Wel zijn we het erover eens dat we het evenement niet te commercieel willen maken en vooral kleinschalig willen houden. Niet té veel publiciteit dus. Het moet echt iets van Borne blijven.

De Stichting Folkloregroep Borne is druk bezig met het vinden van een goede opslagruimte voor alle attributen van het festijn.

Ria Bos draait al sinds haar zestiende sigaren. Eerst is zij in de leer geweest bij verschillende sigarenfabrieken in Kampen, nu heeft zij een eigen bedrijf waarin zij op vernieuwende wijze workshops geeft om op de traditionele manier met de hand sigaren te leren draaien.

Het ambacht van handmatig sigaren maken omvat meer dan alleen het draaien van sigaren. Je kunt het dan ook niet leren in een enkele workshop.

SIGAREN MAKEN IN IJSSELMUIDEN

DE NEDERLANDSE SIGAAR, DE CUBAAN EN DE DOMINICAAN

Bij sigaren maken draai je van de bladeren van tabaksplanten een sigaar. Er zijn verschillende soorten tabaksplanten en verschillende soorten sigaren, lange, dikke, korte. Ik kan ze allemaal draaien: de Nederlandse sigaar van tabakskruimels, het zogenaamde binnengoed, met een omblad en dekblad eromheen, en de Grote Cubaan en Dominicaan van hele bladeren.

Voor het selecteren van de juiste bladeren ga ik naar een tabaksfabrikant of tabaksmakelaar. Daar kijk ik of er goede tabak is, ik controleer op smaak en geur door een klein vlammetje onder een blad te houden. Ik geef vooral presentaties en workshops. Door de strenge tabakswet mag ik geen reclame maken of tabak verkopen.

Ik heb zelf het vak geleerd in Kampen, de stad die bekend is geworden door zijn sigarenindustrie in de negentiende eeuw. Naast Kampen werden er ook in bepaalde delen van Noord-Brabant sigaren gemaakt. Vaak was dit voor een deel ook huisnijverheid. In 1924 werden de eerste sigarenmachines in fabrieken geplaatst, maar vaak moesten er nog wel handelingen met de hand gedaan worden.

Bij sigaren gaat het, anders dan bij sigaretten die een grote concurrent zijn geworden, meer om de geur en het genot van de sigaar dan om het pure roken. Er zijn nog steeds mensen die dat waarderen. Veel mensen vinden het ook leuk

Sigarenmaakster Ria Bos geeft tijdens haar workshops veel uitleg over de geschiedenis van het sigaren maken. Zij wil ook een documentaire laten maken over haar ambacht.

om te leren hoe ze met de hand hun eigen sigaren kunnen maken. In mijn workshops en bij mijn presentaties vertel ik veel over de achtergronden en geschiedenis van de sigaar.

DOE-HET-ZELF KIST

Een knelpunt in het doorgeven van mijn ambacht is de strenge wetgeving op het gebied van

tabak. Ik mag geen reclame maken of tabak verkopen. Daarom richt ik mij vooral op het leren maken van sigaren en het vertellen van de verhalen over sigaren en over Kampen. Ik laat mijn ambacht niet alleen zien, maar ook ervaren.

Ik ben nu bezig om dagopleidingen te geven in de Stadspoort in Kampen, een toepasselijke locatie. Ik ben ook in overleg met een tabaksfabrikant in Zweden om een luxe kist op de markt te brengen met alles om eigen sigaren te maken. Dat betekent tabak, gereedschap, een tutorial en zelfs een hygrometer. Hiermee zorg je voor de juiste luchtvochtigheid om de tabaksbladen te bewaren. Als mensen niet meer zelf sigaren willen maken, kunnen ze op die manier de kist gebruiken om sigaren in te bewaren.

De workshops die ik geef zijn te kort om het ambacht te leren en door te geven, zij dienen meer om kennis te maken met het vak. Om het ambacht echt van de hoed en de rand te leren, is de dagopleiding meer geschikt. De leerlingen die ik nu heb zijn echt gepassioneerd bezig.

FILM

De bijdrage van de provincie Overijssel gebruik ik om een film te laten maken van mijn ambacht. Door het te laten zien kun je bepaalde handelingen beter overbrengen. Ik wil de film op social media zetten en ook voor de doe-het-zelf kist gebruiken. Op die manier wil ik het ambacht van sigaren maken zichtbaar maken en doorgeven.

Lange tijd was het Staphorster stipwerk verbonden met streekdracht. Sinds het vernieuwen van een aantal onderdelen, zoals de verf, zijn de toepassingsmogelijkheden verruimd en lijkt het stipwerk een mooie toekomst tegemoet te gaan.

Staphorster stipwerk is lange tijd verbonden geweest met streekdracht. Leek de traditie enkele jaren geleden tot uitsterven gedoemd, tegenwoordig wordt Staphorster stipwerk tot op de catwalk van Parijse haute couture-shows gezien. Betty Hoogeveen, oudvoorzitter en nu bestuurslid van de Stichting Staphorster Stipwerk, vertelt over de traditie en de toekomst.

STAPHORSTER STIPWERK

Gerard van Oosten, meester-stipwerker, geeft overal in het land workshops. Hij heeft ook een beroepsopleiding Staphorster stipwerk ontwikkeld om het ambacht door te geven.

KRAPLAPPEN EN MUTSJES

Staphorster stipwerk is in feite een druktechniek die vroeger vooral gebruikt werd om kleding te versieren. Nog steeds lopen in Staphorst zo'n 700 vrouwen regelmatig of altijd in streekdracht. Stipwerk is daarvan een belangrijk onderdeel. Met drukblokken of stempels worden motieven in allerhande variaties op mutsjes of kraplappen gezet. Een kraplap is een mouwloos hesje dat zichtbaar over de andere kleding gedragen wordt. Daaroverheen draagt men een omslagdoek.

Het stipwerk is rond 1900 geïntroduceerd in Staphorst door een Staphorster textielhande-

laar, Frans Vloedgraven, die drukwerk van kleine witte motiefjes op een zwarte ondergrond op de markt in Meppel zag. Hij heeft bij de fabrikant Palthe in Hengelo drukblokken en patronen gekocht en is daarmee stof gaan bedrukken, in zogenaamd blauwdruk en met diverse kleuren. Dit sloeg erg aan in Staphorst, zodat een aantal mannen en vrouwen zelf stof is gaan versieren. Ze maakten stempeltjes van spijkers en andere dingen in kurk en hout. Het bedrukken van stof op die manier is erg arbeidsintensief.

De Stichting Staphorster Stipwerk is opgericht ter instandhouding en promotie van het stipwerk dat zo typisch is voor Staphorst. Veel mensen herkennen het, maar het werd wel erg geassocieerd met streekdracht en oude mensen. Wij proberen het te vernieuwen, andere toepassingen ervoor te stimuleren en op die manier een nieuwe generatie erbij te betrekken. Van oudsher maakt elke stipwerkdrukker zijn of haar eigen motieven, er is dus veel variatie.

VAKOPLEIDING

Het probleem was dat er een paar jaar geleden nog maar weinig mensen waren die het stipwerk goed beheersten en zelf stempels konden maken. Dit waren vooral oudere vrouwen. Gerard van Oosten was als kind al gefascineerd door het stipwerk van zijn tante die zelf drukte. Later heeft hij zijn verfkennis gebruikt om nieuwe soorten verf te ontwikkelen voor stipwerk. Hij maakte bijvoorbeeld verf die wasbaar is in een wasmachine, maar ook verf die op andere mate-

Met de bijdrage van de provincie kon de stichting materiaalbakken laten maken en vullen die gebruikt worden voor workshops.

rialen te gebruiken is. Hierdoor zijn de toepassingen erg uitgebreid. Tegenwoordig worden er ook hoesjes voor mobiele telefoons, aardewerken vazen en veel meer voorwerpen bedrukt.

De stichting heeft ervoor gezorgd dat alle kennis over het stippen is vastgelegd in een boek, waarin ook de geschiedenis en de ontwikkeling beschreven wordt. Verder is er een vakopleiding georganiseerd. Zestig mensen hebben die opleiding inmiddels met goed gevolg afgelegd. Om deze mensen in de gelegenheid te stellen workshops te geven en zo het Staphorster stipwerk te promoten hebben we de bijdrage van de provincie Overijssel gebruikt om materiaalbakken

te laten maken en vullen. Wij hebben ook een materiaalkist voor vervolgactiviteiten van professionele drukkers gemaakt en er zijn twee kisten om workshops mee te geven aan groepen van verschillende niveaus.

EIGENTIJDS

De traditie kan alleen blijven bestaan als hij zich verder ontwikkelt, daarom is het zo belangrijk dat veel mensen het beoefenen en nieuwe, eigentijdse toepassingen bedenken. Stipwerk heeft een lage drempel: mensen kunnen al snel iets leuks maken. Het ziet er vrolijk en kleurrijk uit. Een kind van zes jaar kan bij wijze van spreken al stippen. Om echt goed te worden duurt het natuurlijk veel langer, maar er kunnen dan ook schitterende kunstwerken mee gemaakt worden. Zo heeft Gerard van Oosten afgelopen zomer meters stof bedrukt die gebruikt werden voor een kledinglijn van Walter Van Beirendonck die tijdens de Parijse modeweek gepresenteerd werd. Dat is fantastische promotie!

Er worden veel workshops en presentaties over stipwerk gegeven, er zijn filmpjes en een mooi boek gemaakt en we hebben een grote tentoonstelling in het Staphorster Museum gehad. Het is belangrijk om aan mensen te laten zien dat Staphorster stipwerk niet per se meer iets is voor alleen de traditionele streekdracht. De basis is er, nu moeten we verder. Met de materiaalkisten kunnen we stippers helpen hun kennis en technieken te verspreiden, want zelf hebben ze daar de financiën niet voor. Tegen een kleine

vergoeding worden de kisten uitgeleend, zodat we de voorraden weer kunnen aanvullen.

We waren echt heel blij toen we hoorden over de bijdrage van de provincie Overijssel, want we liepen tegen het gebrek aan materiaal aan. Het is een goede investering. Met dit materiaal kunnen we bijvoorbeeld ook twee scholen tegelijk bereiken. Hier kunnen we jaren mee vooruit. Bovendien wordt er door het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland en de Amsterdamse Filmstichting ook nog een film van het stipwerk en de stippers gemaakt. Zo geven we onze traditie door aan volgende generaties.

Inmiddels is door de activiteiten van de stichting het Staphorster stipwerk omarmd door een nieuwe generatie, die het ambacht verder doorgeeft.

